

HIGHLANDER ADVENTURE OF A LIFETIME

Avantura u vremenu komodifikacije *outdoor* aktivnosti

Sanja Đurin

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Planinarenje i alpinizam su aktivnosti odavno prisutne u Hrvatskoj. Prije desetak godina pojavio se novi trend koji na temelju neoliberalne ekonomske politike popularizira planinarske aktivnosti izvan postojećih planinarskih klubova, Hrvatskog planinarskog saveza i časopisa *Hrvatski planinar*, što se pokazalo korisnim za turizam i cjelokupni poslovni sektor. Na temelju etnografskog istraživanja provedenog među entuzijastima *outdoora*, pustolovnim turističkim vodičima i praktičarima pustolovnih sportova u Hrvatskoj, te analize *online* sadržaja vezanih uz *outdoor* aktivnosti i planine, ovaj rad ispituje kakav avanturistički narativ stvaraju komercijalni pustolovni programi u Hrvatskoj te kako ti programi utječu na redefiniranje značenja avanture u vremenu komodifikacije aktivnosti na otvorenom.

Ključne riječi: planinarenje, rizik, avantura, neoliberalizam, poduzetničko ja

Uvod

Pogledamo li koliko se osoba bavi *outdoor* aktivnostima u Hrvatskoj i usporedimo li to sa susjednim zemljama poput Slovenije, Austrije ili Italije, za Hrvatsku slobodno možemo reći da nije *outdoor* nacija. Oko toga su složni i brojni *outdoor* entuzijasti s kojima sam vodila intervju u okviru svoga istraživanja. Statistike koje bi nam dale neki egzaktniji uvid nažalost ne postoje. Početkom 2000-ih, kada se organiziraju prve avanturističke utrke u Hrvatskoj po uzoru na Eco-Challenge (utrku koja se predstavlja kao "The World's Toughest Race"), "vatra *outdoora* se upalila", kako kaže jedan moj sugovornik, ali ona je kratko trajala. Kroz par godina ispuhao se interes medija za avanturističke utrke i broj sudionika se toliko smanjio da se jedva isplatila organizacija tog tipa utrka.

No, u zadnje se vrijeme nešto ipak promijenilo. Mnogi su moji intervjuirani sugovornici značajnu prekretnicu u masovnosti *outdoor* aktivnosti detektirali oko 2010. godine, odnosno, preciznije, nakon globalne ekonomske krize 2008. godine.

Promjena koja se desila skrenula je donekle s putanje organiziranja avanturističkih utrka u masovnije *trail* utrke, masovno planinarenje i sl. Impuls koji je pokrenuo promjenu i potaknuo popularizaciju aktivnosti na otvorenom u tom trenutku nije došao s jednog mjesta. On je rezultat brojnih "globalnih ali i lokalnih ekonomskih i društvenokulturnih čimbenika" (Božić i Đurin 2021: 2) koji obilježavaju suvremeni trenutak: ekonomska, ekološka, migrantska kriza, razvoj digitalnih tehnologija, upotreba pametnih telefona i satova, društvene mreže i aplikacije, otvaranje velikih trgovačkih

lanaca sportske opreme po prihvatljivim cijenama (poput Dechatlona 2014. godine), novi oblici ponude sportskih sadržaja poput škola trčanja ili vođenih planinarskih izleta (kao što je, na primjer, Highlander) koji stvaraju nove tipove “zamišljenih zajednica” (Anderson 1990) i nove oblike društvenosti, i to u trenutku kada je Hrvatska iz tranzicijskog razdoblja ušla u neoliberalno kapitalističko uređenje koje stvara “specifični antropološki model” (Lukić i Maslov 2018: 309), odnosno neoliberalni subjekt koji “živi opasno”. U tim okolnostima vođenja društva neoliberalnom logikom za koje možemo upotrijebiti tvrdnju Isabel Lorey (2015) da život čine prekarim na svim njegovim razinama u čitavom svijetu, pa i u najbogatijim zemljama, a pod utjecajem ranije spomenutih čimbenika, stvara se kod dijela građanstva, uglavnom pripadnika više klase koji si to mogu priuštiti, želja da slobodno vrijeme provode na otvorenom, “na zraku” ili “u prirodi”, kako se to često kod nas kaže. Današnje društveno stanje obilježeno raznim krizama do kojih je dovela kapitalistička logika nadmetanja potaklo je i propitivanje dominantnih društvenih i kulturnih vrijednosti (Salecl 2020: 4–5). Kao rezultat tog promišljanja, kao odgovor na neoliberalni individualizam i moto “usudi se” (engl. *dare*) (Wheaton 2010: 1063), te kao jedan oblik odgovora na društvene događaje za koje imamo osjećaj da na njih kao obični građani ne možemo utjecati (npr. COVID-19, ekološke katastrofe i sl.) određeni se dio populacije odlučuje na “povratak prirodi” (v. Božić i Đurin 2021). Digitalne tehnologije i društvene mreže omogućuju da se takav stil života u obliku postova, komentara, fotografija brzo širi virtualnim društvenim prostorom, a zbog specifičnosti trenutka on nailazi na prihvaćanje kod značajnog dijela populacije. Kao što su napomenuli Beau Miles i Brian Watchow (2015: 17), značenje avanture stvara se lokalno, kroz lokalne priče i putopise. Pip Lynch, Kevin Moore i Lyn Minchington (2012) predlažu da avanturu gledamo kao kulturu, gdje tiskani mediji koji pišu o avanturi stvaraju reprezentaciju kulture koja se zrcali kroz putanju različitih nacionalnih potpisa. Narativi u pustolovnim časopisima i knjigama, kao kombinacija slika i teksta, nameću predodžbe o tome kako “avantura kao kultura” izgleda i kako se čita. Isto danas vrijedi za digitalne medije i društvene mreže. Tako, na primjer, u Hrvatskoj neki od onih koji se odluče otići na višednevno planinarenje, najčešće planinom Velebit, objavljujući svoje doživljaje na društvenim mrežama poput Facebooka, Instagrama i sl. postaju popularni na nacionalnoj razini, stežu veliki broj pratitelja i pretvaraju se u neki tip *influencera*, heroja s velikim brojem obožavatelja. Kasnije svoje objave zajedno s prekrasnim fotografijama krajolika kroz koje su na svojim planinarskim putovanjima prolazili objave u obliku putopisa ili knjige, stvarajući na taj način čitav jedan imaginarij Velebita i fantaziju o Velebitu kao mjestu predivne prirode, bijelih stijena, netaknutih prašuma i ultimativne avanture. Riječima mog sugovornika:

Moj prijatelj Ante kaže da neki ljudi izbjegavaju ići u planinu ili ići samo u planinu jer se boje medvjeda. A od medvjeda nitko nije umro, kaže Ante, ali od gljiva svake godine netko strada. Ali nitko od ljudi ne kaže “ne idem na Velebit jer se bojim gljiva”. Naime, medvjed je jedan od tih neizbježnih klišeja koji se pojavljuje u tekstovima o Velebitu, Gorskom kotaru itd.

Taj se imaginarij i fantazija o Velebitu prekrasnih krajolika na kojem vrebaju medvjedi i zmije otrovnice zatim prenosi i na sve druge planine što ima bar dva efekta: jedan je da planinarenje postaje privlačno masama, a drugi je poigravanje sa značenjem riječi avantura.¹ Primjer drugog učinka, rekonceptualizacije značenja avanture, organizirani je petodnevni planinarski događaj pod nazivom Highlander Adventure of a Lifetime, na koji ću se vratiti kasnije u ovom tekstu.

Kao građa za ovaj rad poslužili su mi razni izvori poput časopisa *Hrvatski planinar*, od njegova prvog broja objavljenog 1874. godine nadalje, kao i literatura o povijesti planinarstva u Hrvatskoj. Analizirala sam i mrežne stranice, kao i društvene mreže vezane uz planinarstvo i program Highlander u Hrvatskoj. Najznačajniji dio čine dubinski intervjui koje sam vodila s brojnim planinarima, planinarskim vodičima, penjačima i alpinistima, *outdoor* praktičarima, ljubiteljima avanturističkih utrka i voditeljima avanturističkih komercijalnih tura. Budući da se i sama bavim brojnim *outdoor* aktivnostima i sportovima koji se kod nas nazivaju avanturistički ili ekstremni i kroz razna društva pripadam *outdoor* zajednici, moj je pristup istovremeno bio i emski i etsk, outsajderski i insajderski. Kao istraživačica na terenu bila sam svjesna mogućnosti pristranog i subjektivnog ulaženja u temu, no s druge mi je strane razumijevanje *outdoor* kulture omogućilo da uđem u dublje i detaljnije tumačenje nekih njezinih segmenata. Zato sam pitanja za intervjue nastojala oblikovati neutralno i široko, a odgovore dobivati u obliku opisa, usporedbi i sl. Po pitanju podjele između outsajderske i insajderske pozicije, John Law i John Urry (2004) zagovaraju mišljenje da ni jedna metoda nije neudžna jer su sve metode performativne pa je stoga važno biti svjestan svoje pozicije. Lizzi Milligan pak tvrdi da kvalitativni istraživači tijekom istraživanja zauzimaju više pozicija koje proizlaze iz njihovih društvenih, kulturnih i političkih vrijednosti. One se tijekom istraživanja mogu mijenjati i često se mijenjaju (Milligan prema Kennedy, MacPhail i Varley 2019: 4). Zato je ono što čini kvalitetnu etnografiju analiza, uvid i primjena dobivenih informacija u širem društvenom kontekstu, smatraju autori. Takav mi se fluidni pristup činio koristan jer omogućuje da se zadrži kontinuitet istraživačkog procesa, a outsajderska odnosno insajderska pozicija zauzima se ovisno o temama koje se otvore kroz intervju. To je posebno bio slučaj u vrijeme terenskog rada praćenja Highlander događaja na Velebitu kada sam boravila na jednoj od kontrolnih točaka i zajedno s organizatorom događaja dočekivala sudionike i razgovarala s njima.

Ekonomске i društvene prilike

Nakon raspada Jugoslavije 1991. godine i tranzicijskog razdoblja Hrvatska se polako okreće neoliberalnom kapitalističkom uređenju u njegovu najbrutalnijem obliku, u kojem se svi oblici kolektivne zaštite i sigurnosti građana sustavno uništavaju. Ra-

---

¹ Promjena u značenju riječi avantura kroz vrijeme odlično je opisana u knjizi *Ideology of Adventure* Michaela Nerlicha (1987).

stvaranjem socijalne države društvena se okolina definira na nov način, kao “izvor nesigurnosti i neizbježnog rizika” (Lukić i Maslov 2018: 310), a od pojedinca se očekuje da razvija vještine *self-improvementa* koje će mu omogućiti da uspješno manevrira u takvom okolišu. Stoga se nesigurnost i rizik u neoliberalnom modelu društva pozitivno konotiraju kao okolnosti koje omogućuju svakom pojedincu da izvuče ono “najbolje” od sebe, da postane produktivan i poduzetan. Drugim riječima, neoliberalni subjekt postaje utjelovljenje društvenog sistema kojeg je dio (Krce Ivančić 2020) i nesigurnost i rizik postaju preduvjet njegova samoostvarenja. Teoretičarka psihoanalize Renata Salecl opisuje tu situaciju ovako:

Ideologija kasnog kapitalizma stavlja ljude pod pritisak da budu kontinuirano produktivni i poduzetni, kao i samokritični u pogledu svakog nedostatka uspjeha. Glorifikacija rada kao ideje i prakse daleko nadilazi puko zapošljavanje i izražava se u uzdizanju samousavršavanja kao ideala. Treba beskrajno raditi na sebi i na svojim vezama, prijateljstvima, roditeljskim vještinama itd. (2011: 80–81)

Nadalje, u neoliberalnom uređenju rizik se kroz suvremene diskurse rizika depolitizira i prikazuje kao dio čovjekove prirode, a ne kao rezultat odsutnosti društvene regulacije i brige za građane (Lukić i Maslov 2018: 310). Budući da dominira diskurs o čovjeku kao intrinzično sklonom riziku, na pojedincu ostaje i sva odgovornost za odluke koje donosi kao i za vlastiti život u svim njegovim aspektima. Prema mišljenju Wendy Brown, to “pojedince pretvara u jedine relevantne i potpuno odgovorne aktere, dok istodobno diskurzivno umanjuje važnost kolektivnog osiguravanja egzistencije” (Brown prema Lukić i Maslov 2018: 314). Takvo stanje kod velikog broja građana uzrokuje anksioznost i druge oblike psihičkih poremećaja (Salecl 2011: 24), dok “je upravo proliferacija anksioznosti ono što neoliberalizmu omogućuje da se čvrsto ukorijeni u suvremenoj subjektivnosti” (Krce Ivančić 2018: 263).

Kada propituje problematiku neoliberalizma Michel Foucault primjećuje da ga odlikuje moć u obliku vladalaštva (engl. *governmentality*). Za Foucaulta, vladalaštvo je produktivna sila upletena u proces subjektivacije, u proces stvaranja novog tipa čovjeka kao skupa “svrha, metoda, ciljeva, tehnika i kriterija koji vrijede kada pojedinci procjenjuju sebe, druge i njihove živote, kada žele ovladati, usmjeravati, kontrolirati, spasiti se ili se unaprijediti” (Rose i Miller prema Lukić i Maslov 2018: 308). Vladalaštvo je moć koja je kreativna i sposobna stvoriti novu realnost. To nije moć koja će represivnim metodama prisiliti građane da se ponašaju na određeni način, već će proizvodnjom novih sustava znanja i značenja navesti građane da se ponašaju onako kako sustav to želi. Drugim riječima, neoliberalni sustav putem vladalaštva stvara novi tip čovjeka, poduzetnika koji svoju cjelokupnu egzistenciju oblikuje prema potrebi tržišta. Ili drugim riječima, neoliberalnu subjektivnost sa čitavim setom navika, običaja, vrijednosti i ponašanja koji podržavaju taj isti sustav. Brojni su mehanizmi kojima se to postiže, a jedan od njih je neprestana evaluacija i praćenje svog rada ili svojih aktivnosti (što nam danas digitalne tehnologije omogućuju da radimo u tančine). Salecl opisuje kako vladalaštvo djeluje na naše ponašanje i kako nas oblikuje:

Stalni proces evaluacije i praćenja koji je ključan za industrijsku proizvodnju postao je internaliziran kao način kontrole našeg ponašanja. Budući da se "točnost" vlastite procjene tada mjeri s onom menadžera ili nadređenog, to samo po sebi proizvodi dobru mjeru tjeskobe. Što se više izoliramo od stvarnog angažmana u društvenoj i političkoj sferi, to nas više tjera prema samosvladavanju. Što tijek našeg života postaje manje predvidljiv i podložan kontroli, to nas se više potiče da zacrtamo vlastiti put, da "gospodarimo" svojom sudbinom i da se preoblikujemo. Osim stvarnih sati provedenih na poslu, koji su se dramatično povećali, trebali bismo se uključiti u prekvalifikaciju i doškolovanje za nove vrste posla, kako bismo ostali izgledati mlado i zdravo te i dalje tragati za onim što bi zapravo mogao biti naš "pravi poziv". (Salecl 2011: 24)

Osim toga što neoliberalizam sam po sebi stvara novi antropološki model, brojne krize današnjeg društva, od ekološke, klimatske, ekonomske do migrantske i covidkrize, stvaraju osjećaje nesigurnosti i života u stalnom stanju izvanrednosti (Božić i Đurin 2021: 2). Kao što navodi Anna Lowenhaupt Tsing, "prekarni život uvijek je avantura" (2015: 163). Isabel Lorey (2015), temeljeći svoju teoriju na Foucaultovom konceptu moći kao afirmativne i produktivne, postulira da je prekarnost danas ne samo prisutna u svim, pa čak i najbogatijim zemljama Europe, nego se i proizvodi kako bi postala "sredstvo upravljanja i osnova za kapitalističku akumulaciju koja služi društvenoj regulaciji i kontroli".

Nadalje, kontrola koju vršimo sami nad sobom kako bismo bili bolji, produktivniji, pametniji, konkurentniji na svom radnom mjestu, prelila se na sav naš život i na naše slobodno vrijeme u kojem se trudimo biti što bolji roditelji, prijatelji, što zdraviji, što mlađi, što agilniji itd. Salecl smatra da su upravo ti "ciljevi osobnog postignuća, uspjeha i sreće koji pokreću postindustrijski kapitalizam iznjedrili wellness industriju i široku lepezu poduzeća za samopomoć" (Salecl 2020: 129).

Neoliberalna ekonomska logika naučila nas je da smo sami odgovorni za svoje zdravlje. U tom kontekstu također možemo razumjeti pojačan interes za *outdoor* stilom života. U intervjuu za popularni tjednik *Nacional* jedan je organizator *trail* utrka i pustolovac nedavno izjavio da se žene "bolje brinu o zdravlju i zato ih ima više u *trail* utrkama".² Osim što je šovinistička, ova izjava povezuje upravo to – brigu o zdravlju i *outdoor* stil života. Sve više ljudi kao reakciju na naporan radni tjedan kada se moraju pokoravati zahtjevima poslodavaca s kojima se ne slažu, kada moraju slušati vijesti, izjave i odluke političara koje ih ljute i čine bespomoćnima, i iz želje za što boljim osobnim fizičkim i zdravstvenim stanjem odabiru slobodno vrijeme provoditi "daleko od civilizacije" i na način koji će im davati osjećaj da su živi, da su svoji, da u slobodno vrijeme žive svoj život onako kako žele. Brojni su moji sugovornici spomenuli da se bave *outdoor* aktivnostima jer se tada "osjećaju živi", jer im boravak u planini "puni baterije". *Outdoor* aktivnosti poput višednevnog planinarenja stvaraju otklon od predvidive svakodnevice i dosadnog osam/desetsatnog radnog dana. Baš kao i u vrijeme industrijske revolucije kada su naši pradjedovi bježali iz grada u "pri-

2 <https://www.nacional.hr/simun-cimerman-zene-se-bolje-brinu-o-zdravlju-i-zato-ih-ima-vise-u-trail-utrka/> (pristup 10. 5. 2022.).

rodu” kako bi se bar nakratko odmaknuli od stila života koji im je nametao ondašnji ubrzani industrijski razvoj gradova (v. npr. Cronon 1995).

Planinarenje kao avantura

Komodifikacija planina događa se još u vrijeme romantizma, kada je intelektualna i/ili građanska elita otkrila uzbuđenje i strah kao osjećaje koji omogućuju duboko spoznavanje sebe. Osim toga, u vrijeme romantizma planine su shvaćene kao mjesta na kojima smo bliže bogu, pa one osim straha i uzbuđenja potiču u nama meditativne osjećaje (Macfarlane 2004). Tada i u Europi i u Sjevernoj Americi prvi turisti, pripadnici visoke klase, potiču razvoj ponude raznih usluga u prirodnim pejzažima: od nosača opreme i/ili samih turista, vozača kočija do otvaranja zalagajnica i prenočišta (Cronon 1995; Bartoluci, Čavlek et al. 2007; Duda 2012).

Razdoblje romantizma na neki način popularizira avanturu. Temeljna je filozofska značajka romantizma naglašavanje važnosti ljudske prirodnosti, subjektivnosti, osjećaja, mašte te onog iracionalnoga sa svrhom potpunog oslobađanja individualnosti. Tada i strah i uzbuđenje postaju poželjni osjećaji koji bude u nama naše iskonsko ja (Macfarlane 2004). Priroda je shvaćena kao savršeno mjesto za upoznavanje samoga sebe i svoje individualnosti i ona postaje mjesto probijanja vlastitih granica, mjesto avanture, a planinski vrhovi postaju sinonim za temeljne vrijednosti romantizma: osjećaj slobode i emancipacije duha, meditacije i prosvjetljenja. Važno je napomenuti da je vrijeme kada se javlja fascinacija vrhovima ujedno i vrijeme imperijalizma, doba kada znanost i ekonomija nastoje prodrijeti u svaki kutak Zemlje, upoznati i mapirati najskrivenija mjesta. I u tom je kontekstu jasno zašto je i u Hrvatskoj baš tada osnovano Hrvatsko planinarsko društvo. Društvo je nastalo na inicijativu Johanna Frischaufa (1837. – 1924.), profesora matematike na Sveučilištu u Grazu. On se prilikom svoga posjeta planini Klek u travnju 1874. godine upoznao u Ogulinu s književnikom Budom Budisavljevićem (1843. – 1919.) i sa sinom bana Mažuranića Vladimirom Mažuranićem te ih upozorio na potrebu osnivanja planinarskog društva u Hrvatskoj. To je društvo, kao i slična društva u drugim zemljama Europe, trebalo imati istraživački karakter. Prvi članovi društva mahom su bili sveučilišni profesori s prirodoslovnog fakulteta, geolozi, botaničari, biolozi. Svrha planinarstva bila je upoznati i istraživati biološku i geografsku specifičnost i raznolikost određenog područja. Kao što je primijetio Foucault (1961), od druge polovice 18. stoljeća europska je misao zaokupljena kategorizacijama i sistematizacijama, “velikim pospremanjem” koje svakom predmetu, svakom živom i neživom biću određuje i dodjeljuje mjesto, poziciju u društvenom poretku. Planinarska društva nastala su kako bi odradila tu zadaću u prirodnom, biološkom i geološkom svijetu. Ako to uzmemo u obzir, možemo zaključiti da u svojim “službenim” počecima planinarstvo nije samo aktivnost odlaska u planine, boravka u njima kako bi one u nama izazvale određene osjećaje, nego planinarstvo također obilježava ulazak planina, prirode,

biljnog i životinjskog svijeta u procese popisivanja, kategoriziranja, strukturiranja – Foucaultovim (1961) riječima, velikog pospremanja – ili stavljanja svega na svoje mjesto, davanja svemu imena, kategorizacije kako bi se lakše nadgledalo i upravljalo.

Industrijalizacijom, razvojem gradova, kapitalističkog društva i ideje slobodnog vremena, krajem 18. i u 19. stoljeću, konzumenti prirodnih ljepota postaju i pripadnici srednje klase. I dalje su to uglavnom mladi bijeli muškarci koji gledaju prirodu kao suprotnost urbanom, a posebno planine kao neukročena, divlja mjesta uzvišenog, mjesta spoznaje sebe, što je romantizam smatrao temeljnom svrhom čovjekova života. I tu se polako stvaraju uvjeti za ono što danas postaje sve masovniji pokret *outdoor* stila života i doživljaja avanture. Suvremeni teoretičari (Beames, Mackie i Atencio 2019) kao zajedničke osobine avantura navode da one imaju elemente izazova, uzbuđenja i (u većini slučajeva) rizika; odvijaju se u zahtjevnim prirodnim ili umjetno stvorenim okruženjima; po načinu organizacije su znatno opuštenije od popularnih *mainstream* sportova; predstavljaju slobodu od dominantne sportske kulture ili njezinu opoziciju; individualističke su, ali teže izgradnji grupe ili supkulture. Tome bih još pridodala neizvjesnost kao značajno obilježje avanture.

Iako Hrvatska u vrijeme romantizma prati trendove, ima svoje planinarsko društvo i svoju intelektualnu elitu koja posjećuje planine, avantura u početku nije bila interesantna ondašnjoj eliti. Dok su u zapadnom svijetu u vrijeme romantizma avantura i doživljaj straha smatrani nečim pozitivnim (Macfarlaine), nečime što omogućuje spoznaju samog sebe, u Hrvatskoj je bilo drugačije (v. Tomasović 1998). Ako, na primjer, promotrimo odnos prema avanturi u vrijeme nastanka planinarskog društva krajem 19. stoljeća, vidjet ćemo da se u planinarskom društvu takve aktivnosti nisu podržavale. Ozbiljno bavljenje alpinističkim usponima iz rasonode ili kao način spoznavanja samoga sebe u to je vrijeme u Hrvatskoj smatrano prerizičnom djelatnošću i ludorijom. U izvještaju skupštine HPD-a za 1891. godinu tako piše: "Mi ne smatramo da je zadaća planinara tjerati turistički sport, te laznjom na strme nepristupne hridi stavljati u pogibelj čovječji život samo zato, da se ugodu osobnoj ambiciji i slavohleplju" (Poljak 2004: 35).

Romantičarsko razdoblje u Hrvatskoj imalo je drugačije efekte nego u zapadnoj Europi. Dok je u europskom romantizmu bio dominantan romantičarski individualizam, u Hrvatskoj je zbog istovremenog nacionalnog pokreta (zvanog ilirizam) naglasak bio na kolektivizmu, slozi i jedinstvu naroda (Jelčić 2002). Stavlanje individualnih ciljeva, želja i potreba ispred kolektiva bilo je neprihvatljivo i kulturološki i zbog historijskog trenutka. Budući da je Hrvatsko planinarsko društvo u prvim desetljećima svoga postojanja zaziralo od "akrobatskog" penjanja po stijenama i kočilo razvoj alpinizma (Poljak 2004: 50), to je godinama stvaralo previranja među planinarima u Hrvatskoj i tek je 1923. godine osnovan Hrvatski turistički klub "Sljeme", čiji su članovi izveli prve alpinističke uspone u švicarskim Alpama kao odgovor na protivljenje rekreativnom bavljenju alpinizmom.

Na svojim počecima planinarstvo u Hrvatskoj, dakle, ima i političku agendu – kako jača nacionalna svijest i otpor prema monarhiji, planinarsko društvo podupire panslavensku ideju i povezuje se s Češkim, Poljskim i Bugarskim planinarskim or-

ganizacijama s ciljem razvijanja slavenske uzajamnosti, međusobnog zbližavanja i zajedničkog kulturnog rada (Poljak 2004: 46). Planine za hrvatsku akademsku i političku elitu postaju mjesta nacionalnog ponosa koja svojom posebnosti zavređuju ljubav i štovanje. Romantizam se u Hrvatskoj čini drugačijim po tome što se podudara s nacionalnim pokretom pa su stoga posvećenost prirodi i izučavanje prirodne i geološke raznolikosti imali za zadatak i jačanje nacionalne svijesti.

Ne možemo biti sigurni je li i to razlog zašto se u Hrvatskoj dugo nije razvila kultura masovnog *outdoor* stila života. Više je mojih sugovornika reklo to isto, ali na razne načine, poput sljedećeg iskaza jednog od njih:

Za razliku od mnogih drugih zemalja počevši od Slovenije, pa idemo dalje, Austrija, Francuska, Englezi, Amerikanci, koji su stvarno *outdoor* nacije, mi Hrvati nismo baš *outdoor* nacija. Mi smo nacija, povijesno gledano, koja je živjela u surovoj prirodi sela, Lika, Velebit itd., ali je to bio surov život i preživljavanje, priroda je bila tvoj i partner i neprijatelj, ovisno o tome kako je bilo, ali u ovom *outdoor* smislu, mi nismo *outdoor* nacija. Mi smo *shopping* nacija, iako se i to sad mijenja, ja sam sretan. Ali ne odavno, nego odnedavno, možda zadnjih desetak godina je taj nekakav *boom* ili rast koji još uvijek nije tak... Ono, u Sloveniji ja mislim da 90% ljudi se bavi nekom *outdoor* aktivnošću preko vikenda, ide negdje, a kod nas je to 15-20%, u ovom *boomu*, a prije toga je bilo 2-5% ako... Nisam uspio otkriti zašto, zašto naši gorštaci, naši velebitaši, Ličani, ljudi koji su bili pastiri, živjeli u Velebitu, zašto nisu postali kao što su gorštaci u Alpama francuskima i austrijskim, koji isto tako žive u tim planinama, ali onda isto u te planine odlaze u slobodno vrijeme uživati. Kod nas su ljudi preživljavali u planinama i ak se mogu toga riješiti, izbjeći, to je dobro. Kao što i naši Dalmatinci, fali more drž se kraja, ti si mornar, kruh sa sedam kora, ali nisam baš neki plivač, zakaj bi se išel kupat i plivat i sunčat, nego ono, biži ća. Otprilike takav nekakav odnos naš narodski čini mi se prema prirodi. Tako da u tom smislu kod nas taj *outdoor* nije postojao. Mi imamo tradiciju u Planinarskom savezu, to je jedna od institucija koja je bila ukorak s vremenom, kad je krenulo to negdje u svijetu, krenulo je i kod nas.

Što se tiče planinarenja (iako je interes za sudjelovanje u planinarskim školama u stalnom porastu), ono je bilo društveni sport koji se odvijao kroz planinarska društva i planinarenje je kroz čitavu drugu polovicu 20. stoljeća bilo najzastupljenija *outdoor* aktivnost u Hrvatskoj. Ne postoje statistički podaci o broju planinara kroz godine, ali, na primjer, u 2018. je godini registrirano 32 776 članova Hrvatskog planinarskog saveza (što uz planinare uključuje i alpiniste, speleologe i sportske penjače) ili 7,65% ukupnog stanovništva Hrvatske. Uz planinarstvo, za vrijeme Jugoslavije od *outdoor* aktivnosti bio je razvijen izviđački pokret na tragu Outward Bounda. S formiranjem nacionalnih država nakon rata u devedesetima izviđački pokret nije nestao, ali se stišao, utihnuo je, daje mu se manje medijskog prostora i pažnje. Ljudi veliku količinu svog slobodnog vremena provode pred televizorima ili u trgovačkim centrima, koji se neprestano sumanuto grade na periferijama gradova i ne postoji navika kretanja

ni svijest o važnosti kretanja i boravka na otvorenom za cjelokupno čovjekovo blagostanje (v. Đurin 2021). Na primjer, Hrvatska nema razrađen ni implementiran nacionalni plan za mentalno zdravlje (Novak i Petek 2015) i zapravo svi pokušaji da se ljude, pa i državne strukture moći osvijesti počivali su sve donedavno na entuzijazmu pojedinaca i na pojedinačnim naporima praktičara *outdoors*.

Tijekom čitavog 20. stoljeća u Hrvatskoj postoje rekreativne aktivnosti koje se mogu svrstati u avanturističke aktivnosti, ali je broj praktičara takvih aktivnosti malen. Kroz razgovore sa starijim generacijama alpinista shvatila sam da su se u sedamdesetim i osamdesetim, pa i devedesetim godinama 20. stoljeća avanturom smatrali iznimni poduhvati u stilu istraživačkih ekspedicija, a oni čak ni tada nisu bili nazivani avanturom. Kao što je rekao jedan moj sugovornik, sudionik ekspedicije na Grenland 1971. godine i Everest 1979. godine, kada su tamo ispenjani prvenstveni smjerovi,³ što je zaista zahtjevan i izazovan poduhvat:

Da, Grenland nam je bio totalno nepoznato i neotkriveno područje... Sigurno. Grenland je bio takva prekretnica, kad sam ja shvatio da mogu otići u svijet. Mi smo bili dost zatvoreni, išli smo do Chamonixa i to je bilo to, nikam drugo. Austrija, Grosoglockner i Chamonix, dobro i Italija, i to je to. Ali nekam dalje i da tam možeš uspješno neka napraviti, to je bilo zaista odskočna daska, stvarno. Kad sam bio na Grenland ekspediciji onda sam naučio kak se to radi i odmah dvije godine iza toga sam napravio ovu ekspediciju našu u Himalaju, skijašku, na Kan Guru. I to je primjena iskustva. Iskustveno učenje je to bilo definitivno.

No takvi su poduhvati bili rijetki i mali je broj *outdoor* entuzijasta sudjelovao u njima. Zapravo bi se moglo reći da u vrijeme kada je hrvatski ili jugoslavenski alpinizam imao neke svjetski značajne uspone (poput otvaranja nove linije uspona na Everest zapadnim grebenom 1979. godine), riječ avantura uopće nije bila popularna.

Komodifikacija avanture

Riječ avantura, ali i avanturistički način života masovno se populariziraju u Hrvatskoj tijekom proteklih desetak godina, s razvojem neoliberalne ekonomske politike. Tada se čovjekovo suočavanje s avanturom i rizikom u radnom vremenu prelilo i na njegovo slobodno vrijeme (usp. Bell 2016). No, istodobno se riječ avantura koristi

---

³ U terminologiji penjačke zajednice ispenjati prvenstveni smjer znači biti prva osoba ili prvi tim koji je došao na vrh neke stijene ili planine novom linijom (odnosno smjerom), oslanjajući se pri tome isključivo na svoje vlastito znanje, vještine i opremu. Dok na blažim obroncima planina postoje planinarski putevi kojima se hoda na planinu, vertikalni dijelovi stijene se penju po onome što se u penjanju naziva linijama ili smjerovima. Dakle penjači penju stijenju kako bi ispenjali smjer. Ako su odabrali doći na vrh stijene novom vertikalnom linijom koju nitko nikada nije prošao, tada se kaže da su otvorili novi smjer, a ako ga popnu (što ne mora nužno biti u jednom pokušaju), tada se kaže da su popeli prvenstveni smjer. Posebnost prvenstvenog uspona je u tome što su penjači išli u potpuno nepoznat dio stijene, što ima istraživački ali i pojačani avanturistički moment u odnosu na penjanje poznatih smjerova o kojima već postoje informacije u penjačkoj zajednici.

nekritički i relativizira se do krajnjih granica. Kao što je spomenuo moj sugovornik, izdavač putopisne literature:

U našoj putopisnoj literaturi mislim da prevladava fascinacija neobičnim, egzotičnim, dramatičnim. Ta fascinacija neobičnim je dovela do toga da ljudi koriste riječi avantura, prvi, jedini, teško, opasno... vrlo olako. To je ono što se meni čini nepotrebnim i što stavlja putopisnu literaturu tamo kamo je naše ministarstvo i smješta, dakle u nekakvu nekvalitetnu zabavnu kategoriju, a ne u književni žanr koji su stvarali i održavali veliki pisci poput Therouxa, Thesigera Chatwina, Steinbecka, Naipula... da navedem samo par, dakle veliki pisci su pisali putopise, neki su bili i nobelovci.

Drugim riječima, avantura se komodificirala i postala "ljepljiva riječ", kako kaže Sara Ahmed (Ahmed 2004), ljepljiva u smislu da se na avanturu kao objekt naše želje lijepo određene emocije, nešto oko čega se osjećamo emotivni i u tom smislu postaje dobar mamac za marketinško promoviranje određenih destinacija ili proizvoda koje konzumiramo u svoje slobodno vrijeme. Na tom tragu nastao je i petodnevni komercijalni vođeni planinarski program Highlander Velebit, koji se prezentira kao "avantura života". Ako pogledamo što taj program nudi, vidjet ćemo da to nikako nisu doživljaji koji bi Highlander izdvojili kao avanturu po kriterijima koje suvremeni autori (npr. Beames et al. 2019) koriste kada nešto nazivaju avanturom jer je u komercijalnim avanturističkim programima rizik smanjen na minimum.⁴ Na primjer, organizatori se brinu za sigurnost sudionika, na kontrolnim točkama sudionici dobivaju vodu i hranu, čitavu logistiku staze oni odrade umjesto sudionika, duž staze dežura Gorska služba spašavanja. Sve su to elementi koji umanjuju samu avanturističnost nekog događaja na otvorenom. No s druge strane, s obzirom na to da je avantura subjektivna i relativna (Beames et al. 2019: 4), za brojne je njegove sudionike program Highlander zaista avantura. U pozivu na prijavu program Highlander obraća se određenom tipu populacije, kako navodi jedan od njegovih organizatora:

Mi nismo napravili pravo istraživanje vezano za to, ali ovako dok pričamo reko bi da su nam više klijentela s boljom platežnom moći, mada imamo svih i onih kojima je problem tih 200 eura. Mislim da je više tih ljudi koji su samoostvareni već u životu, posložili se... Publika nam je od 30 i par godina, ljudi koji već imaju život posložen, najčešće su u bračnim zajednicama, imaju i djecu i traže nekakav izazov u životu, i da se vrate sebi u krajnjoj liniji. Baš je to neko unutarnje prepoznavanje da bi ti ovaj događaj mogao donijeti to nešto što te vraća sebi. [...] Ja sam okvirno znao, ali sam iskreno više očekivao da će mi se javljati planinari koji imaju više iskustva, planinari s iskustvom. To je bila moja filozofija, da okupim planinarsku zajednicu kroz nekakav festival, međutim dogodilo se to da imamo više sudionika koji su baš početnici, baš, baš početnici, nego neke etablirane planinare.

4 Za spomenute autore, avanturistička aktivnost "ima elemente izazova, uzbuđenja i (u većini slučajeva) rizika; odvija se u zahtjevnim prirodnim ili umjetno stvorenim okruženjima; organizacijski je bitno opuštenija od popularnih *mainstream* sportova; predstavlja slobodu ili protivljenje dominantnoj sportskoj kulturi; individualistička je, ali teži stvaranju grupe ili supkulture".

Dakle, uglavnom se radi o urbanoj populaciji i mladim zaposlenim ljudima koji se s nestankom srednje klase u Hrvatskoj i razvojem neoliberalnog ekonomskog poretka ekonomski gledano smatraju višom klasom i obilježeni su ranije opisanim osobinama neoliberalnog subjekta. S druge strane, ti mladi ljudi uglavnom nisu imali nikakva iskustva višednevnog planinarenja, nisu prošli neku od planinarskih škola koje u Hrvatskoj organiziraju gotovo sva planinarska društva svake godine, za vrlo simboličan iznos. No za planinarske škole treba izdvojiti vrijeme, koje oni možda nemaju, ali imaju dovoljno novca da si priušte svako iskustvo koje poželes doživjeti. Više mi je sudionika spomenuo da je jednostavno željelo proći tu stazu, ali nisu mogli pronaći društvo za to:

A gle, koji je naš problem bio: mi to želimo, ali nam je problem logistički kompliciran. Prijevoz nam je skup, ti imaš prijevoz do Baških Oštarija i nazad koji je po osobi 400 kuna, to nam je bilo skupo. Nikako skupit ekipu da to podijelimo, i da nas neko skupi autom. I to je problem godinama, i nikak, i nikak da skupimo ekipu. Plus ok, da idemo same ne bi znale gdje noćiti, i malo te je strah, ok, strah te je. Ne znaš gdje noćiti, nisi nikad. Nije toliko strah te spavati vani, nego taj osjećaj, imaš okolo sebe ljudi, nisi sam i ako bilo kaj krene loše... I ne poznaš predio, ne znaš gdi ćeš moći spavati, ne znaš taj teren, ništa ne znaš. I reko, idemo mi lijepo s njima pa ćemo sve vidjeti pa drugi put možemo same.

I logistički su izazovi često razlog sudjelovanja u programu:

Isto taj bitan moment da ti dobiješ vodu na tim punktovima, kuhanu klopnu ti donesu, dobiješ gulaš, grah, pivu ti donesu... Nas bi to puno više koštalo da smo išli sami. (...) Oni su napravili to da čovjek doma iz fotelje ima mogućnost da dođe na Velebit, al nemaju pojma u šta se upuštaju, ti ljudi odustaju. Kad smo mi bili, hrpa ih je odustala.

Zbog toga sudionici uplate program Highlander, jer tako "dobiješ popis opreme, imaš predavanja na internetu, upoznaju te kak se trebaš pripremiti, fizički što se očekuje od tebe", odnosno dobiju sve potrebne informacije, a čitavu logistiku avanture netko drugi odradi umjesto njih. Na njima je da kupe svoje mjesto u programu, kupe obaveznu opremu prema popisu koji dobiju od organizatora, a na planini da u zadanom vremenu dođu od točke A do točke B:

Zanimljivo je bilo. Mi smo bile predzadnje. Mi smo htjele malo upiti prirode, guštati, oću vidjeti stazu, to mi je fora. Stalno te požuruje idemo, idemo.

– Al tko te požuruje?

Psihički imaš opterećenje zato što si zadnji, onak. I da, žuriš se na bus. U 5 imaš bus iz Baških Oštarija da te preveze u Senj. Ok, bilo je lijepo, ali za svoj gušt hoću polako Premužićevom i upoznati ju, hoću uživati u prirodi. Još sam si kupila knjigu *Bilje Velebita*. Sad sam ja mislila da ću si proučavati, ni jednu biljčicu nisam stigla pogledati (smijeh).

Program službeno nije kompetitivan:

Nismo mi to nikad imali, uvijek je bilo da nismo utrka, ali smo dopuštali sudionicima da dođu na cilj kad hoće i onda su se dečki počeli... Prvo je jedan

momak iz Sesveta završio za 55 sati, druge godine za 35 sati i onda ga je u trećoj godini jedan mali skinuo za 24 sata i onda smo uočili da to ide u krivom smjeru ... Al to nije velik broj ljudi, to je par ljudi koji se hoće natjecati.

U pozivu potencijalnim klijentima organizatori Highlandera kažu: “Highlander nije utrka, to je avantura. Usudi se, postani Highlander (gorštak).” Highlander Velebit petodnevni je planinarski paket-aranžman koji se na mrežnoj stranici prezentira kao ultimativno planinarsko iskustvo koje nudi “prekrasnu prirodu, bijele stijene i više od 100 kilometara čistog osjećaja slobode”.

Inicijator ideje i vlasnik Highlandera mi je u razgovoru spomenuo da najava Highlandera kao ultimativne avanture govori zapravo o unutarnjoj osobnoj avanturi kroz koju sudionici prolaze i koja je rezultat borbe sa samim sobom u trenucima iscrpljenosti od dugotrajnog hodanja:

Mislim, kad gledam događaj kao događaj, taj dio, taj aspekt osobne promjene kroz višednevno hodanje, gdje si ti sam sa sobom i sa svojim mislima, to se događa baš redovno da sudionici prijavljuju nakon pet dana da imaju osjećaj da su par tjedana na planini jer im se toliko događaja dogodilo, unutarnjih, jednostavno doživljavaju to vrijeme od pet dana puno, puno, puno, ne malo nego baš puno duže. Mislim da je taj dio ono što je bitno, što je najveća vrijednost, ta osobna preobrazba nekakva. I to meni onda je životna avantura. [...] Do Panosa dođu dobrobrano raskopani. Tu imaju 17-18 kilometara vrlo nezgodnog terena kroz Ramino korito, tamo ima svega. Tu je meni zanimljivo biti s njima, čuti ih malo. Ja sam tu stvarno imao svakakvih iskustava, i neugodnih iskustava, oni popucaju skroz, dođu se istrest na mene, onda se vidimo dolje na *finishu*, onda me ljube. Stvarno znaju izgoriti, nekad su sebe precijenili, podcijenili su planinu, preteški su.

Riječima jednog od sudionika:

Ma sve je bilo super, kad sam krenuo bio sam prvi i nisam se uopće forsirao, samo sam išao. Ali ono Ramino korito, e mislio sam da ću umrijeti. Snimio sam ženi oproštajnu videoporuku jer sam stvarno mislio da ću se samo srušiti i valjda će me netko naći kasnije. Ne znam dal ću joj ikad pokazati taj video (smijeh).

Iako nije zamišljen kao utrka, na Highlanderu značajan broj sudionika, ako ništa drugo, “ganja svoje vrijeme” i želi prijeći stazu brže nego prethodne godine. I od onih s kojima sam pričala na terenu brojni zapravo Highlander nazivaju utrkom iako on to službeno nije. No kompetitivnost je način i stil života neoliberalnog subjekta pa ona natapa i one segmente našeg života koje možda ne bi trebala. Kompetitivnost, kao i pojmovi poput “odvažnost”, “ultimativno iskustvo”, “čisti osjećaj slobode”, “ti to možeš!” koje možemo pročitati na mrežnoj stranici Highlandera elementi su avanture koji su se pojavom i dominacijom neoliberalnog kapitalističkog poretka prelili iz poduzetničkog poslovnog sektora u sve sfere ljudskog života u tolikoj mjeri da se danas često pripisuju našoj živoj stvarnosti kao njezinu intrinzičnom i neizbježnom dijelu, a osobito rezoniraju s današnjim mladim urbanim čovjekom.

Zaključak

Cilj ovog članka bio je pokazati kako se promjena značenja neke riječi, u konkretnom slučaju riječi "avantura", događa kao odjek društvenih, kulturnih i ekonomskih zbivanja u nekom trenutku. Kapitalističko društveno uređenje i neoliberalna ekonomska logika dubinski su uzdrmali ljudske živote, ustaljene sustave vrijednosti i povjerenje građana, što navodi ljude na promišljanje o tome kako žele živjeti svoje živote. Iako je avantura privlačna jednom djelu građanstva zato što neoliberalno uređenje stvara ljude sklone avanturi, postoje i brojni drugi motivi za avanturu i/ili *outdoor* stil života. Kao što kaže Berlant, kriza nije iznimka, ona je dio života.⁵ Iako dakle avantura i popularizacija sportova i aktivnosti na otvorenom, kao i stila života koji one uključuju, ima mnogo zahvaliti samoj ideologiji kapitalizma i neoliberalizma, s druge su strane te aktivnosti za mnoge praktičare ono što Michael Foucault naziva "tehnologije sebstva" (engl. *technologies of the self*), korištenje vlastitog tijela kako bi se izrazila svoja bit, svoje sebstvo. Brojni su moji sugovornici prepoznali aktivnosti na otvorenom kao onaj dio sebe koji im je nedostajao dok se s njim nisu susreli i odmah su znali "da je to to", da su pronašli nešto što ih ispunjava i oko čega ima smisla strukturirati vlastiti život. Neki su sudionici Highlandera na Velebitu doživjeli transformativno iskustvo. Neki su, pogotovo pripadnici starije generacije, jednostavno odgajani u tom duhu aktivnosti na otvorenom i kad su dovoljno porasli da s hodanja Alpama prijeđu na penjanje Himalajom, to su i učinili. No to će biti tema nekog sljedećeg rada.

LITERATURA

- Anderson, Benedict. 1990. *Nacija. Zamišljena zajednica. Razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ahmed, Sara. 2004. *The Cultural Politics of Emotion*. London: Routledge.
- Bartoluci, Mato i Nevenka Čavlek, 2007. *Turizam i sport. Razvojni aspekti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Beames, Simon, Chris Mackie i Matthew Atencio. 2019. *Adventure and Society*. London: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-96062-3>
- Bell, Martha. 2016. "The Romance of Risk. Adventure's Incorporation in Risk Society". *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning* 17/4: 280–293. <https://doi.org/10.1080/14729679.2016.1263802>
- Božić-Vrbancić, Senka i Sanja Đurin. 2021. "Povijesna sadašnjost i krhkost prirode viđeni kroz boravak u prirodi i afektivne percepcije planina". *SIC* 12/1: 1–20. <https://doi.org/10.15291/sic/1.12.1c.1>
- Cronon, William. 1995. "The Trouble with Wilderness. Or, Getting Back to the Wrong Nature". U *Uncommon Ground. Rethinking the Human Place in Nature*. William Cronon ur. New York: W. W. Norton & Co., 69–90.
- Duda, Dean. 2012. *Kultura putovanja. Uvod u književnu iterologiju*. Zagreb: Ljevak.
- Đurin, Sanja. 2021. "Dobrobiti i izazovi boravka na otvorenom u vrijeme karantene". U *COVID-19 u humanističkoj perspektivi*. Ivana, Katarinčić, Jelena Marković, Ines Prica i Ana-Marija Vukušić, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 425–439.
- Foucault, Michel. 1961. *Madness and Civilization. A History of Insanity in the Age of Reason*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203278796>
- Jelčić, Dubravko [priredio]. 2002. *Hrvatski književni romantizam*. Zagreb: Školska knjiga.
- Kennedy, Suzanne, Ann MacPhail i Peter Justin Varleya. 2019. "Expedition (auto)ethnography. An Adventurer-Researcher's Journey". *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning* 19/3: 187–201. <https://doi.org/10.1080/14729679.2018.1451757>

⁵ Berlant Youtube Talk, https://www.youtube.com/watch?v=xR7Iuf_jJIU (v. tkd. <https://news.uchicago.edu/podcasts/big-brains/why-chasing-good-life-holding-us-back-lauren-berlant> (pristup 18. 2. 2020.)).

- Krce-Ivančić, Matko. 2020. "Neoliberal Subjectivity at the Political Frontier". U *The Late Foucault. Ethical and Political Questions*. Marta Faustino i Gianfranco Ferraro, eds. London: Bloomsbury Academic, 197–211. <https://doi.org/10.5040/9781350134386.ch-012>
- Krce-Ivančić, Matko. 2018. "Governing Through Anxiety". *Journal for Cultural Research* 22/3: 262–277. <https://doi.org/10.1080/14797585.2018.1537587>
- Law, John i John Urry. 2004. "Enacting the Social". *Economy and Society* 33/3: 390–410. <https://doi.org/10.1080/0308514042000225716>
- Lorey, Isabell. 2015. *State of Insecurity. Government of the Precarious*. London: Verso.
- Lowenhaupt Tsing, Anna. 2015. *The Mushroom at the End of the World. On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400873548>
- Lukić, Atila i Gordan Maslov. 2018. "Subjekt neoliberalnoga samoupravljanja. Prilog antropologiji kurikularne reforme". *Društvena istraživanja* 27/2: 305–326. <https://doi.org/10.5559/di.27.2.06>
- Lynch, Pip, Kevin Moore i Lyn Minchington. 2012. "Adventure Cultures. An International Comparison". *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning* 12/3: 237–260. <https://doi.org/10.1080/14729679.2012.699809>
- Macfarlane, Robert. 2004. *Mountains of the Mind. A History of a Fascination*. London: Granta Publications.
- Miles, Beau i Brian Wattchow. 2015. "The Mirror of the Sea. Narrative Identity, Seakayak Adventuring and Implications for Outdoor Adventure Education". *Australian Journal of Outdoor Education* 18/1: 16–26. <https://doi.org/10.1007/BF03400976>
- Nerlich, Michael. 1987. *Ideology of Adventure. Studies in Modern Consciousness 1100–1750*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Novak, Miranda i Ana Petek. 2015. "Mentalno zdravlje kao politički problem u Hrvatskoj". *Ljetopis socijalnog rada* 22/2: 191–221. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v22i2.47>
- Poljak, Željko. 2004. *Zlatna knjiga hrvatskog planinarstva*. Zagreb: Hrvatski planinarski savez.
- Salecl, Renata. 2011. *The Tyranny of Choice*. London: IPS – Profile Books.
- Salecl, Renata. 2020. *A Passion for Ignorance. What We Choose Not to Know and Why*. Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9780691202020>
- Tomasović, Mirko. 1998. "Razdoblje romantizma u hrvatskoj književnosti". *Dani Hvarskega kazališta. Grada i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* 24/1: 5–15.
- Wheaton, Belinda. 2010. "Introducing the Consumption and Representation of Lifestyle Sports". *Sport in Society* 13/7-8: 1057–1081. <https://doi.org/10.1080/17430431003779965>

“Highlander Adventure of a Lifetime”. Adventure in a Time of Commodification of Outdoor Activities

Hiking and mountaineering have long been present in Croatia. However, a decade ago, a new trend emerged. Based on a business mindset and neoliberal economy, this trend popularizes mountaineering activities outside and beyond long-existing mountaineering clubs, the Croatian Mountaineering Association, and the magazine *Hrvatski planinar* and has proved beneficial to the tourism sector and the business sector as a whole. Based on ethnographic research conducted among outdoor enthusiasts, adventure tour guides, and practitioners of adventure sports in Croatia and analysis of online content related to the outdoors and mountains, this paper examines what kind of adventure narrative is created by the commercial adventure programs in Croatia, and how these programs affect the redefinition of adventure in a time of commodification of outdoor activities.

Keywords: hiking, risk, adventure, neoliberalism, entrepreneurial self